
Analysis of Transparency International's approach and support plan for whistleblowers

---

Maedeh Rahimi¹

Received: 2021-11-14

Accepted: 2022-01-18

Abstract

Background and Aim: One of the most effective ways to fight corruption is to spread the whistleblowing culture. Transparency International is an international body that has proposed guiding principles for enacting whistleblower laws. The purpose of this study is to first examine the most important laws proposed by Transparency International, compare it with the support the whistleblowers' bill of the Islamic Consultative Assembly, and finally identify the weaknesses and practicalities of this plan.

Method: The research is applied in terms of purpose and descriptive-analytical in terms of type of research, which has been analyzed using library resources by documentary method and the data collection has been in the form of fiche filing; In this way, after retrieving the references of the books, magazines and documents related to the subject, a temporary list of required materials is prepared, and then by preparing the fiches, fiche filing begins and the contents are set.

Results: The strongest mechanism used by many leading countries in the fight against corruption is corruption reporting by the people. The benefits of using the public to detect and deal with crime include increasing the likelihood of detecting corruption, increasing the speed of detection of corruption, strengthening social capital, near-zero administrative costs, reducing the financial and executive burden of the executive bodies and reducing safeness for corrupted people.

Conclusion: Comparing the support the whistleblowers' bill of the Islamic Consultative Assembly and the most important principles of the Transparency International program we can conclude that the Consultative Assembly's plan in most cases has not followed the principles of Transparency International and has many gaps and flaws; therefore, at the end, after mentioning the strengths and weaknesses, a single article with 4 provisions has been proposed to replace that bill.

Keywords: Corruption, whistleblowers of Corruption, Transparency International, support the whistleblowers' bill of the Islamic Consultative Assembly, Public Reports on Corruption.

Citation (APA): Rahimi, Maedeh. (1400). Analysis of Transparency International's approach and support plan for whistleblowers, Quarterly of Supervision and Inspection, 15 (58), pp 99-126

DOI: [10.22034/SI.2021.98263](https://doi.org/10.22034/SI.2021.98263)

---

1. PhD Student in Criminal Law and Criminology, Shiraz Branch, Islamic Azad University, Shiraz, Iran.
Email: maedeh60006@gmail.com

واکاوی رویکرد سازمان شفافیت بین‌الملل و طرح حمایت از افشاگران فساد

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۸/۲۳

مآنده رحیمی^۱

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۱۰/۲۸

چکیده

زمینه و هدف: یکی از کارآمدترین شیوه‌های مبارزه با فساد، گسترش فرهنگ برملاسازی است. سازمان شفافیت بین‌الملل نهادی بین‌المللی است که اصولی راهنما برای تصویب قوانین مربوط به افشاگران پیشنهاد کرده است. هدف این پژوهش ابتدا بررسی مهمترین قوانین پیشنهادی سازمان شفافیت بین‌الملل، مقایسه آن با طرح حمایت از افشاگران فساد مجلس شورای اسلامی و در نهایت احراز نقاط ضعف و کاربردی این طرح است.

روش: پژوهش از نظر هدف کاربردی، و از نظر نوع پژوهش، توصیفی-تحلیلی است که با استفاده از منابع کتابخانه‌ای به روش اسنادی مورد تحلیل قرار گرفته و جمع‌آوری اطلاعات به صورت فیشبرداری بوده است؛ بدین صورت که پس از مآخذیابی کتابها، مجلات و اسناد مربوط به موضوع، فهرست موقت از مطالب مورد نیاز تهیه، و سپس با آماده‌سازی فیشها، مرحله فیشبرداری شروع و مطالب تنظیم شده است.

یافته‌ها: قویترین ساز و کاری که مورد استفاده بسیاری از کشورهای پیشگام در حوزه مبارزه با فساد است، ساز و کار گزارشدهی فساد توسط مردم است. از مزایای استفاده از عموم مردم برای کشف و برخورد با جرائم می‌توان به افزایش احتمال کشف فساد، افزایش سرعت کشف فساد، تقویت سرمایه اجتماعی، هزینه‌های اجرایی نزدیک به صفر، کاهش بار مالی و اجرایی دستگاه‌های اجرایی و کاهش امنیت برای مفسدان نام برد.

نتیجه‌گیری: از مقایسه طرح حمایت از افشاگران فساد مجلس و مهمترین اصول سازمان شفافیت بین‌الملل نتیجه می‌شود که طرح مجلس در غالب موارد از اصول شفافیت بین‌الملل پیروی نکرده و دارای خلأها و ایرادهای بسیاری است؛ لذا در پایان پس از ذکر نقاط ضعف و قوت، یک ماده واحد با ۴ تبصره برای جایگزینی آن طرح پیشنهاد شده است.

واژگان کلیدی: فساد، برملاکنندگان فساد، سازمان شفافیت بین‌الملل، طرح حمایت از افشاگران فساد مجلس شورای اسلامی، گزارشهای مردمی درباره فساد.

استناد (APA): رحیمی، مآنده. (۱۴۰۰). واکاوی رویکرد سازمان شفافیت بین‌الملل و طرح حمایت از افشاگران فساد، فصلنامه نظارت و بازرسی، ۱۵ (۵۸)، صص ۹۹-۱۲۶

DOI: [10.22034/SI.2021.98263](https://doi.org/10.22034/SI.2021.98263)

۱. دانشجوی دکتری حقوق جزا و جرم‌شناسی، واحد شیراز، دانشگاه آزاد اسلامی، شیراز، ایران.
رایانامه: maedeh60006@gmail.com

فساد در طول تاریخ بشر همواره در انواع و شکلهای مختلف بوده است. در قرن چهاردهم، متفکر برجسته جهان اسلام، ابن خلدون به فساد اداری توجه کرده است (احمدی، ۱۳۸۹، ص ۱۱۱). امروزه فساد به یک مشکل اجتماعی اساسی و کلان نزد سیاستگذاران بسیاری از کشورها تبدیل شده است (ارائی و نجف‌پور، ۱۳۹۹، ص ۴۶). فساد می‌تواند به گونه‌ای باشد که دو گروه یا دو نفر با مشارکت یکدیگر در آن دخالت کنند (مانند ارتشا و اخاذی) و یا توسط یک مقام دولتی به تنهایی صورت پذیرد (مانند اختلاس). از این تعریف نباید چنین برداشت کرد که فساد به بخش دولتی منحصر است، بلکه در فعالیتهای بخش خصوصی نیز وجود دارد. بنابراین امکان وقوع فساد در هر دو بخش دولتی و خصوصی قابل تصور است (رهبر، میرزاوند و زال پور، ۱۳۸۱، ص ۱۱۲). سازمان شفافیت بین‌الملل جنبشی جهانی با چشم انداز مبارزه با فساد است که دبیرخانه آن در برلین مستقر است. این نهاد بین‌المللی به تهیه اصولی راهنما در جهت توصیه به کشورها در زمینه تصویب قوانین مربوط به برملاگری و برملاکنندگان اقدام کرده است.

افشاگران در افشای فساد، کلاهبرداری، سوء مدیریت و دیگر اقدامات نادرستی نقش اساسی دارند که سلامت و امنیت عمومی جامعه را تهدید می‌کند. آنان با افشای این گونه اطلاعات، ضمن جلوگیری از بدتر شدن وضعیت به ذخیره میلیاردها دلار سرمایه عمومی کمک می‌کنند. افشاگران اغلب ریسک شخصی زیادی دارند؛ چرا که ممکن است اخراج یا تهدید شوند؛ از آنها شکایت شود یا در موارد شدید مورد تعرض یا حمله قرار گیرند و نهایتاً گشته شوند.

حمایت از افشاگران در برابر برخوردهای ناعادلانه، مردم را برای گزارش دادن جرائم ترغیب می‌کند و بنابراین احتمال کشف جرم را افزایش می‌دهد؛ بنابراین محافظت از افشاگران ابزار کلیدی جلوگیری، مبارزه و سپس مهار فساد در سطح جامعه است.

تمام معاهدات جهانی و منطقه‌ای با هدف مبارزه با فساد، اهمیت حفاظت از افشاگران را صحیح تشخیص داده و الزاماتی برای حمایت آنان اعلام کرده است. این موارد شامل کنوانسیون سازمان ملل علیه فساد^۱ (مواد ۸-۱۲، ۳۲)، کنوانسیون حقوق مدنی و کیفری شورای اروپا درباره فساد^۲ (مواد ۸، ۱۲ و ۲۳)، کنوانسیون داخلی امریکا مبارزه با فساد^۳ (ماده ۸)، کنوانسیون اتحادیه آفریقا در مورد پیشگیری و مبارزه با فساد^۴ (ماده ۵) و کنوانسیون عرب برای مبارزه با فساد^۵ (ماده ۱۰) است.

1. The United Nations Conventions against Corroption.
2. The Council of Europe of Civil and Criminal Law Conventions on Corruption
3. The Inter- American Convention against Corruption
4. The African Union Convention on Preventing and Combating Corruption
5. The Arab Convention to fight Crroption

قویترین ساز و کاری که بسیاری از کشورهای پیشگام در حوزه مبارزه با فساد به آن رسیده‌اند و در اقصی نقاط دنیا اجرا شده است، "گزارشدهی فساد" یا "سوت زنی" است که به تنهایی ۴۰ درصد از مفاسد دنیا از این طریق کشف می‌شود (طاهرخانی، ۱۳۹۷، ص ۱۲). در دهه گذشته، بسیاری از کشورها به دنبال ایجاد حمایت قانونی از افشاگران بوده‌اند. در همین راستا سازمان شفافیت بین‌الملل مجموعه‌ای از ۳۰ اصل را در سال ۲۰۱۳ راهنمای بهبود قوانین مربوط به افشاگران تصویب کرده است. این اصول هم‌چنین به منظور راهنمایی سازمان ملل^۱، سازمان همکاری اقتصادی و توسعه^۲ و شورای اروپا^۳ منعکس شده است. تا امروز هیچ یک از قوانین و اسناد مرتبط با افشاگری در سطح جهان با ۳۰ اصل ارائه شده توسط سازمان شفافیت بین‌الملل کاملاً مطابق نیست.

در ایران مبارزه با فساد به رغم همه راهکارهای اندیشیده شده به نتیجه دلخواه منتهی نشده و وضعیت فساد به مرحله بحرانی رسیده است. اختلاسهای سامانه بانکی، حقوق و دریافتیهای نامتعارف برخی مدیران و به طور کلی جریانهای فاسدی که به طور آشکار یا پنهان در عرصه‌های مختلف اقتصادی و اجتماعی به تأثیرات نامطلوب منجر شده است. سطوح بالای فساد، پیامدهای منفی گوناگونی به همراه دارد که به کاهش سرمایه‌گذاری، کاهش بهره‌وری، انحراف منابع و خروج بخش خصوصی از فعالیتهای مولد منجر می‌شود و سرانجام مانع اساسی دستیابی به توسعه اقتصادی به شمار می‌رود. رسیدن به اهداف والای اقتصادی و اجتماعی در کشور بدون توجه به مسئله فساد و مبارزه بعدی با آن به دست نخواهد آمد. در زمینه مبارزه با فساد تاکنون راه‌های مختلفی ارائه شده که وضعیت کنونی نشانگر عدم موفقیت آنها است. به نظر می‌رسد که یکی از راه‌های مبارزه با این پدیده تخریبگر نظام اقتصادی، شیوع فرهنگ برملاسازی و افشاگری است. در واقع برملا کنندگان در پیشگیری از این پدیده نقش اساسی و مهم خواهند داشت؛ به همین منظور نمایندگان مجلس کشورمان نیز در همین راستا در اقدامی شایسته با طرح حمایت مالی از افشاگران فساد در تاریخ ۲۷ مهر سال ۱۳۹۹ موافقت کرده، و این طرح را در دستور کار خود قرار داده‌اند.

پرسش اساسی نوشتار، این است که در صورتی که طرح حمایت مالی از افشاگران فساد تصویب شود تا چه اندازه از اصول ارائه شده در سازمان شفافیت بین‌الملل پیروی می‌کند و آیا از لحاظ کاربردی سودمند و قابل اعمال است یا هنوز به اصلاحاتی نیاز دارد؛ لذا در این نوشتار ابتدا

1. United Nations

2. The Organisation for Economic Co-operation (OECD)

3. Council of Europe

مفهوم شناسی فساد بیان می‌شود؛ سپس برخی از اصول سی گانه سازمان شفافیت بین‌الملل و سپس مقایسه آن با طرح پیشنهادی مجلس طرح می‌گردد.

۲. سؤالات پژوهش

۱. مهمترین اصول سازمان شفافیت بین‌الملل به منظور حمایت از افشاگران چیست؟
۲. نقاط ضعف و قوت طرح حمایت از افشاگران فساد مجلس شورای اسلامی چیست؟

۳. پیشینه پژوهش

جعفرپور صادق و عدالت جو (۱۳۹۲) در پژوهشی با عنوان "فساد مالی و راهکارهای پیشگیری از آن" به این نتیجه رسیدند که مطالعه در زمینه راهکارهای پیشگیری از فساد مالی و به کارگیری تدابیر لازم در این زمینه حتی اگر بیشترین هزینه‌ها را داشته باشد به نفع جامعه و برای بقای آن ضروری است؛ لذا پیشگیری وضعی، پیشگیری اجتماعی و پیشگیری زودرس را برای مبارزه با فساد مالی پیشنهاد می‌کنند. نیک فر و کریمی (۱۳۹۵) در پژوهشی با عنوان "بررسی راهکارها و روشهای نوین حقوقی مبارزه با فساد مالی در بانکها" به این نتیجه رسیدند که سطوح پیشگیری در جرائم بانکی به سه سطح تقسیم می‌شود: تمرکز پیشگیری اولیه بر کل جمعیت به عنوان مجرمان بالقوه و عموم مردم است. پیشگیری ثانویه بر اشخاص در معرض خطر جرم تمرکز می‌کند و در پیشگیری سوم تمرکز بر محکومان و مجرمان قبلی است. معاونت پژوهشهای اقتصادی (۱۳۹۷) در پژوهشی با عنوان "پیشگیری و مبارزه با فساد (راهبردهای قوه مقننه و پیشگیری از وقوع فساد)" به این نتیجه رسیده است که با توجه به نظریات جرم‌شناسی پیشگیری از وقوع جرم، سه نوع پیشگیری اولیه (مبتنی بر کل افراد جامعه)، پیشگیری ثانویه (مبتنی بر افراد متمایل به ارتکاب جرم مالی) و پیشگیری مرحله سوم (مبتنی بر محکومان و بار اجتماعی کردن آنها) وجود دارد. طاهرخانی (۱۳۹۷) در پژوهشی با عنوان "دستورالعمل حمایت و تشویق افشاکندگان فساد" به این نتیجه رسیده است که از اثرگذارترین روشهایی که سازمان شفافیت بین‌الملل توصیه کرده، افشاگری فساد توسط نیروهای مردمی است. این افراد مانع تضييع اموال عمومی و دولتی می‌شوند و به همین دلیل در معرض خطرها و اقدامات تلافی جویانه زیادی قرار می‌گیرند که حتی ممکن است به قتل آنان منجر شود؛ بنابراین لزوم وجود قوانین، مقررات و ساز و کارهای اجرایی به منظور حمایت از افشاگران، ضروری و مهم است. هانس بورگ آلبرشت، مترجم مجید قورچی بیگی (۱۳۸۸) در پژوهشی با عنوان "فساد و کنترل فساد: نگاهی به پدیده فساد

با رویکردی به اسناد بین‌المللی در زمینه پیشگیری و منع فساد" به این نتیجه رسیده که امروزه فساد و کنترل آن به نگرانی اصلی تمام کشورهای پیشرفته و در حال توسعه تبدیل شده است؛ لذا گزارش موارد مشکوک به فساد از طریق حمایت افشاگران باید مورد تشویق قرار گیرد؛ زیرا در این گونه جرائم، بزه‌دیدگانی وجود ندارند که در شکایت کیفری ذی نفع باشند. لنن^۱ (۲۰۱۲) در پژوهشی با عنوان "چه اتفاقی برای افشاگران می‌افتد و چرا؟" به این نتیجه رسیده که قوانین و سازمانهایی که برای محافظت از افشاگران ایجاد شده، اغلب ناقص و ناکارآمد، و مقابله با فساد و حمایت از افشاگران نیازمند آموزش، تحقیق و اقدامات بیشتری در آینده است. کلبا^۲ و پتی^۳ (۲۰۱۸) در پژوهشی با عنوان "تعریف افشاگری" به این نتیجه رسیدند که افشاگر به شخصی اطلاق می‌شود که رفتار غیرقانونی، غیراخلاقی و نامشروع اعضا یا رؤسای سازمان خود را به سازمانهای مقتضی اعلام می‌کند. ونزل^۴، ودیات^۵، هسلم^۶ و انوری^۷ (۲۰۱۹) در پژوهشی با عنوان "روانشناسی اجتماعی افشاگری" به این نتیجه رسیدند که عوامل شخصیتی ممکن است بر انگیزه افشاگری تأثیر بگذارد؛ به عنوان مثال برونگرایی با افشاگری همبستگی مثبت دارد؛ چرا که این اشخاص خود را متقاعدکننده‌تر و قدرتمندتر می‌دانند.

در هیچ پژوهشی به اصول سی گانه سازمان شفافیت بین‌الملل اشاره نشده است. از آنجا که طرح مجلس بتازگی در دستور کار نمایندگان قرار گرفته در این زمینه هیچ مقاله‌ای نوشته نشده، و لذا در این نوشتار نوآورانه ابتدا به بررسی اصول سازمان شفافیت پرداخته شده و سپس طرح مجلس مورد نقد و بررسی قرار گرفته است.

۴. مبانی نظری پژوهش

سالیان متمادی تصور می‌شد تنها شیوه‌های سنجیده کنترل جرم در قالب سیستم عدالت کیفری شکل می‌گیرد و از رهگذر مجازات اعمال می‌شود؛ اما امروزه می‌توان گفت نوعی همگرایی بر سر این مفهوم وجود دارد که فرایند جرم‌انگاری پیش شرط ضروری پیوستگی اجتماعی و کنترل اجتماعی نیست؛ به عبارت دیگر کنترل، تنها در شکلهای رسمی ظاهر نمی‌شود. از سوی

-
1. Ienanne
  2. Cnailleba
  3. Petit
  4. Wenzel
  5. Woodyatt
  6. Haslam

دیگر بر پیوستگی جرم با زمینه‌های بروز و ظهور آن تأکید می‌شود؛ از این دیدگاه جرم نمی‌تواند به منزله امر انتزاعی و جدا از بستری بررسی و کنترل شود که در آن شکل گرفته است. این رویکرد سرانجام به غنی‌سازی جرم‌شناسی و پدید آمدن جرم‌شناسی پیشگیرانه می‌انجامد که به مفهومی بسته از پیشگیری قائل است (درویشی، ۱۳۹۶، ص ۲۳۵).

۴-۱. پیشگیری از وقوع فساد در پرتو جرم‌شناسی پیشگیرانه

از نظر جرم‌شناسی، پیشگیری به دو صورت گسترده و بسته تعریف شده است. در مفهوم گسترده شامل اقدامهای کیفری (واکنشی) و غیرکیفری (کنشی) برای مبارزه با بزهکاری می‌شود (نیازپور، ۱۳۸۳، ص ۱۰۷)؛ لذا بر اساس این بینش، هر آنچه در راستای مبارزه با بزهکاری به کار می‌رود، داخل در این تعریف است. در مفهوم بسته آن، پیشگیری شیوه‌هایی غیر قهرآمیز است که دولت به منظور مهار بزهکاری از طریق حذف یا محدودسازی عوامل جرمزا و نیز از طریق مدیریت مناسب عوامل محیط فیزیکی و اجتماعی به کار می‌گیرد که فرصتهای مناسب ارتکاب جرم را فراهم می‌کند. در این رویکرد فقط تدابیر قبل از ارتکاب جرم مورد توجه است (ابراهیمی، ۱۳۸۸، ص ۴۳). مقصود از پیشگیری از جرم در جرم‌شناسی پیشگیرانه تمام اقدامات و تدابیری است که هدف آن کاهش فرصتها و موقعیت‌های ارتکاب جرم و یا به حداقل رسانیدن وسعت و شدت آن است؛ به عبارت روشنتر، ابتدا شناخت اوضاع و شرایط جرمزا و زمینه‌هایی که وجود آن سبب آسان شدن ارتکاب بزه می‌شود و در نهایت تلاش برای حذف و از بین بردن شرایط جرمزا (درویشی، همان، ص ۲۳۵)؛ بنابراین پیشگیری از طریق تهدید کیفر یا ارباب عمومی یا بازدارندگی از دایره مفهوم پیشگیری در جرم‌شناسی پیشگیرانه خارج، و این موارد قطعاً به پیشگیری به معنای گسترده مربوط می‌شود (ابراهیمی، همان، ص ۴۳).

اقدامات پیشگیرانه در پرتو جرم‌شناسی پیشگیری به مقابله علیه فساد منجر خواهد شد. اجرای برنامه‌ها و سیاستهای پیشگیری و مبارزه با جرم و فساد، بویژه فساد اقتصادی در هر کشوری به همکاری حوزه‌های مختلف تصمیم‌گیری، قانونگذاری، اجرایی، نظارتی و قضایی نیازمند است. همکاری قاعده‌مند و ساختارمند این حوزه‌ها می‌تواند پیوندها و انگیزه‌های ارتکاب جرائم را تضعیف کند و باعث توفیق در پیشگیری نظام‌مند از وقوع جرائم شود.

از آنجا که همیشه پیشگیری از درمان بهتر است، نیازمند پیشگیری در حیطه فساد هستیم. ارائه راه حل پیشگیری و کنترل فساد در یک عنصر و عامل خلاصه نمی‌شود. یکی از مهمترین عوامل در این زمینه، کاهش جاذبه جرائم فساد مالی است که این موضوع در قالب نظریه انتخاب عقلانی بررسی خواهد شد.

۴-۲. نظریه انتخاب عقلانی

انسان به عنوان موجودی اقتصادی و برخوردار از تعقل کامل در محیطی که برای وی مشخص و معلوم است به "مطلوبترین" انتخابها دست می‌زند. مطلوبترین انتخاب از دیدگاه چنین فردی همراستا با توفیق در دستیابی کامل به هدف خود و یا رسیدن به بهترین نتیجه مورد نظر است (پوریان، ۱۳۹۶، ص ۲۱۷). لیتل^۱ از الگوی بازیگر عقلانی با تعبیر اختیار عاقلانه یاد می‌کند و معتقد است در این الگو فرض بر این است که آدمیان در چند راهیها، راهی را انتخاب می‌کنند که با اغراضشان موافق است، چرا که برای انتخاب هر راهی ابتدا سود و زیان آن را محاسبه می‌کنند و پس از بررسی دلائل موافق و مخالف به راه مورد نظرشان می‌روند (لیتل، ۱۳۸۸، ص ۴۵)؛ بنابراین طبق نظریه انتخاب عقلانی، مردم عاقلانه انتخاب می‌کنند و می‌کوشند تحقق خواستهها را با اهدافشان مطابق شرایط مورد نظر به حداکثر برسانند؛ بنابراین مجرمان بسته به نتایج برآورد هزینه و نفع، فعالیت‌های مشروع یا نامشروع را مرتکب می‌شوند (سلیمی و داوری، ۱۳۸۷، ص ۲۸۰)؛ یعنی در صورتی مرتکب جرم می‌شوند که سود و فایده مورد انتظار از ارتکاب جرم، بیش از فواید عدم ارتکاب آن باشد (نجفی ابرندآبادی، ۱۳۹۰، ص ۱۴۲). یکی از ویژگیهای اصلی جرائم، برانگیزاننده و فریبنده بودن آن است و وسوسه سود ارتکاب جرم، مجرم را مجذوب خود می‌سازد؛ بنابراین جاذبه جرم و فریبندگی آن در ارتکاب آن از سوی مجرم نقش مهمی دارد. این امر در مورد فساد مالی نیز صادق است. اندیشیدن به نتایج جرائمی که مصداق فساد مالی را تشکیل می‌دهد، مجرم را به سوی آنها سوق می‌دهد؛ به این ترتیب باید به فکر کاهش جاذبه جرم فساد مالی در نظر مجریان بالقوه بود به این طریق که مثلاً هزینه ارتکاب جرم را افزایش داد تا سود جرم، نسبت به هزینه آن، غیرقابل توجه باشد که قطعاً یکی از این اقدامات، تصویب قانونی کارآمد در جهت حمایت از افشاگران فساد است.

اکنون پس از بررسی جرم شناختی فساد به معنای لغوی و تعاریف آن می‌پردازیم.

۴-۳. معانی لغوی فساد

ریشه لغت «کراپشن»^۲ از فعل لاتین «کراپتوس»^۳ به معنای شکستن چیزی آمده است. بنابراین در فساد چیزی می‌شکند یا نقض می‌شود؛ این چیز ممکن است رفتار اخلاقی یا شیوه قانونی یا مقررات اداری باشد. در فرهنگ حقوقی «بلاک»^۴ ذیل لغت «کراپشن» تعاریف زیر آمده است:

1. Little
2. Corruption
3. Corruptus
4. Black

۱. گمراهی، تباهی یا معیوب کردن کمال، درستی و اصول اخلاقی بویژه اخلاق در ادای وظایف صحیح از سوی کارمند ۲. عمل انجام دادن برخی کارها با هدف دادن برخی امتیازها در تناقض با وظیفه کارمند و حقوق دیگران، سوءاستفاده کارمند یا امین از مقام و موقعیت برای ایجاد منافع، خواه برای خود یا برای دیگری برخلاف حقوق دیگران؛ اما معادل کلمه "کراپشن" در زبان فارسی، کلمه «فساد» به فتح ف به لحاظ لغوی کلمه‌ای عربی است که از ریشه فسد- یفسد و فسد - فسادا- فسودا به معنی خرابی، خروج هر چیز از حالت طبیعی و درست آن و ضد صلاح (درستی، راستی) به کار رفته است. هم‌چنین در فرهنگ لغت عربی، واژه فسد به معنی خلاف مصلحت برمی‌گردد و جمع مفاسد است. فاسد و مفسد اسم فاعل هر یک از آنها را تشکیل می‌دهد (جعفریه و طاهرپور کلانتری، ۱۳۹۴، ص ۲۲).

فساد، تلاش برای کسب ثروت و قدرت از طریق غیرقانونی و رفتار ضد اجتماعی به شمار می‌رود که مزایایی را خارج از قاعده و بیجا برخلاف هنجارهای اخلاقی و قانونی اعطا، و قدرت بهبود وضع زندگی مردم را تضعیف می‌کند.

در لغتنامه دهخدا فساد به تباهی شدن، ضد صلاح، به ستم گرفتن مال کسی، شرارت و بدکاری، عمل ناشایست و ناپسند و.. اطلاق می‌شود (عزتی و کریمی گلنار، ۱۳۹۲، ص ۵۹). فساد سوءاستفاده از شغل، قدرت، یا روشهای منافع، نیازها و خواسته‌های فردی یا گروهی تعریف شده است (اساگو، ۲۰۱۲، ص ۲۳).

سازمان شفافیت بین‌الملل^۱ رایجترین تعریف فساد را ارائه کرده که مطابق آن، فساد سوءاستفاده از اختیار سپرده شده برای کسب منفعت شخصی است که این تعریف مورد توافق عمومی در سطح جهان است (عباس زادگان، ۱۳۸۳، ص ۱۶).

در بند الف ماده ۱ قانون دائمی کردن ارتقای سلامت نظام اداری و مقابله با فساد مصوب ۱۳۹۹/۶/۱۶ مجمع تشخیص مصلحت نظام، فساد بدین گونه تعریف شده است: "فساد در این قانون، هر گونه فعل یا ترک فعلی است که توسط هر شخص حقیقی یا حقوقی به صورت فردی، جمعی یا سازمانی که عمداً و با هدف کسب هر گونه منفعت یا امتیاز مستقیم یا غیرمستقیم برای خود یا دیگری با نقض قوانین و مقررات انجام پذیرد یا ضرر و زیانی را به اموال، منافع، منابع یا سلامت و امنیت عمومی و جمعی از مردم وارد کند؛ نظیر رشا، ارتشا، اختلاس، تبانی، سوءاستفاده از مقام یا موقعیت اداری، سیاسی، امکانات یا اطلاعات، دریافت و پرداختهای غیرقانونی از منابع

1. Osuagwu

2. Transparency International

عمومی و انحراف از این منابع به سمت تخصیص‌های غیرقانونی، جعل، تخریب یا اختفای اسناد و سوابق اداری و مالی".

با توجه به اهمیت حفظ سلامت و روابط و مناسبات اداری و پیشگیری و مقابله با فساد تاکنون اقدامات متعددی در زمینه جرم انگاری مصداق فساد صورت گرفته است که از جمله می‌توان به تصویب قوانین و مقررات مختلف نظیر قانون تعزیرات (مصوب ۱۳۶۲/۵/۱۸)، قانون تشدید مجازات مرتکبان ارتشا، اختلاس و کلاهبرداری (مصوب ۱۳۹۷/۹/۱۵) مجمع تشخیص مصلحت نظام)، قانون مجازات جرائم نیروهای مسلح (مصوب ۱۳۷۱/۵/۱۸)، قانون رسیدگی به تخلفات اداری (مصوب ۱۳۷۲/۹/۱۷) و اصلاحات بعدی آن و ضمانتهای اجرایی جزایی مقرر در قوانین همچون قانون مجازات اسلامی (مصوب ۱۳۹۲) و تعزیرات و مجازاتهای بازدارنده (مصوب ۱۳۷۵) اشاره کرد. به علاوه آیین نامه پیشگیری و مبارزه با رشوه در دستگاه‌های اجرایی (مصوب ۱۳۸۵/۹/۱) هیئت وزیران، تصویب پذیرش کنوانسیون سازمان ملل متحد برای مبارزه با فساد در مجمع تشخیص مصلحت نظام در سال ۱۳۸۷ و الحاق جمهوری اسلامی ایران به آن کنوانسیون در سال ۱۳۸۸، قانون برنامه پنجساله پنجم توسعه جمهوری اسلامی ایران (مصوب ۱۳۸۹/۱۰/۱۵) و در نهایت قانون ارتقای سلامت نظام اداری و مقابله با فساد (مصوب ۱۳۹۰/۸/۷) مجمع تشخیص مصلحت نظام) (افضلی، ۱۳۹۱، ص ۲۳۷) و اصلاح شده به قانون دائمی کردن قانون ارتقای سلامت نظام اداری و مقابله با فساد (مصوب ۱۳۹۹/۶/۱۶) مجمع تشخیص مصلحت نظام) اشاره کرد.

۴-۴. تدابیر و راهکارهای پیشگیری از فساد

ارائه راه حل پیشگیری و کنترل فساد در یک عنصر و عامل خلاصه نمی‌شود؛ بلکه عناصر و عوامل متعددی در کنترل آن تأثیرگذار است. از راهکارهای پیشگیری از فساد، آموزش خودکنترلی توسط والدین به فرزندان خود است که در خانواده‌های بد سرپرست و منزوی محقق نمی‌شود. کودکی که رفتارهای خودکنترلی را در خانواده نیاموخته است، باید آن را در مدرسه و سپس مقاطع بالاتر بیاموزد؛ چرا که مدرسه اولین محیط اجتماعی است که کودک باید خود را با نظم و قوانین آن هماهنگ سازد. در صورتی که در این مرحله، مدرسه بتواند با آموزشهای کاربردی و مناسب، هنجارها را در کودک درونی سازد، سبب پیشگیری از جرم در سالهای بعد و عدم گرایش به فساد خواهد شد.

از دیگر راهکارها دشوار ساختن ارتکاب فساد است که سبب می‌شود مجرم در مرحله پیش جنایی و هنگام انتخاب عمل از ارتکاب جرم منصرف شود؛ برای نمونه یکی از راههای دشوار

ساختن ارتکاب فساد در ادارات، جا به جایی دوره‌های کارمندان است. استقرار طولانی مدت یک کارمند در یک سمت به او فرصت بیشتری می‌دهد تا در صورت گرایش به فساد، مشتریان خود را بخوبی شناسایی کند و با آنها وارد معامله و تبانی شود (دادخدایی، ۱۳۹۰، ص ۲۵۴). از سوی دیگر، هزینه فساد اداری در صورت اثبات جرم کارمند با حقوق و مزایای او رابطه مستقیمی دارد؛ بدین صورت که در صورت ارتکاب فساد از استخدام دولتی اخراج خواهد شد. طبیعی است که هر قدر حقوق و مزایای استخدام دولتی نسبت به بخش خصوصی بیشتر باشد، هزینه ناشی از اخراج برای کارمند بیشتر خواهد بود و انگیزه او برای فساد کاهش می‌یابد.

از دیگر راهکارها، هماهنگی و همکاری میان نهاد های قضایی در زمینه کشف فساد، سرعت و قاطعیت در برخورد با تخلفات و جرائم فساد انگیز است. تفتیش و بازرسی درون و برون سازمانی و انتخاب بازرسان متخصص و استفاده از علوم رایانه‌ای برای جمع‌آوری آمار و اطلاعات با کیفیت و کمیت مطلوب به مبارزه با فساد کمک فراوان می‌کند.

اثرگذارترین روشی که سازمان شفافیت بین‌الملل به منظور مقابله با فساد توصیه کرده و تا کنون در بسیاری از کشورها ساز و کارها و قوانین و مقررات لازم در این زمینه تدوین شده و به تصویب مجالس قانونگذاری رسیده، گزارش فساد توسط مردم است. "ویسل بلوئر" یا افشا کننده فساد یا سوت زن به شخصی اطلاق می‌شود که جرم، سوء جریان و به طور کلی هر گونه نقض قانون یا سوءاستفاده از قانون را که به تضییع اموال و منافع عمومی منجر شود به نهادهای مربوط گزارش می‌کند و از این طریق مانع تضییع اموال عمومی و دولتی و حتی در برخی مواقع مانع ورود آسیبها و ضررهای جبران ناپذیر جانی به جامعه می‌شود (طاهرخانی، ۱۳۹۷، ص ۱۲). از مزایای استفاده از عموم مردم برای کشف و برخورد با جرائم می‌توان به افزایش احتمال کشف فساد، افزایش سرعت کشف فساد، تقویت سرمایه‌های اجتماعی، هزینه‌های اجرایی نزدیک به صفر، کاهش بار مالی و اجرایی دستگاه‌های اجرایی، کسب درآمد از محل مبارزه با فساد، کاهش امنیت برای مفسدان و کاهش پرونده‌های قضایی و ... نام برد.

طبق گزارشهای رسمی و غیررسمی در کشور آمریکا میزان مبلغ دزدی و اختلاس، که از طریق گزارشهای مردمی کشف، و به حساب دولت آمریکا بازگردانده شده از میزان مبلغی که دولت آمریکا خود از طریق سازمانهای نظارتی، کشف و دریافت کرده، بیشتر است. عمده این افراد، کارکنان و مدیران همان سازمانی هستند که در آن تخلف روی داده است. این افراد که از نزدیک با امور داخلی سازمان تعامل دارند، بهتر از هر ناظری می‌توانند تخلفات را کشف کنند. اولین قانون حمایت از گزارش کنندگان فساد در ایالات متحده آمریکا در سال ۱۷۷۸ یعنی تنها دو سال پس از

استقلال این کشور تحت عنوان "قانون حمایت از سوت زنان"^۱ تصویب شده است. اولین قانونی که علاوه بر حمایت، پاداش نقدی نیز برای گزارش کنندگان فساد تعیین کرد در سال ۱۸۶۳ تحت عنوان قانون ادعاهای نادرست^۲ (معروف به قانون لینکن) تصویب شد.

سازمان مالیات ایالات متحده ی آمریکا^۳ در سال ۲۰۱۵ به رغم مستقر بودن انواع سامانه‌های اطلاعاتی کشف تخلفات مالی، تنها در حوزه فرارهای مالیاتی به کشف بیش از ۵۰۰ میلیون دلار فرار مالیاتی به کمک روشهای گزارشدهی فساد موفق شد. در ادامه مثالهایی از پرونده‌های فساد که در دیگر کشورها به روش گزارشدهی فساد کشف، و با آنها برخورد شده به عنوان نمونه آورده شده است.

شرکت دارویی "گلکسو اسمیت کلین"^۴ در سال ۲۰۱۲ پیرو فرستادن اطلاعات توسط یک گزارش کننده فساد مورد بررسی قرار گرفت و مشخص شد که به پزشکان در برابر تجویز داروهای تقلبی این شرکت، پورسانت پرداخت می‌کرده است؛ به همین دلیل به پرداخت جریمه دو میلیارد دلاری محکوم شد و گزارش کننده فساد این پرونده نیز ۹۶ میلیون دلار پاداش دریافت کرد (سایت گاردین،^۵ ۲۰۱۰).

شرکت انرون^۶، یکی از شرکتهای بزرگ انرژی آمریکا بود که یک سال پس از کشف تخلفات آن در سال ۲۰۰۲ ورشکسته شد. کتمان میلیاردها دلار بدهی و طرحهای شکست خورده با استفاده از راههای گریز حسابداری و گزارشدهی ضعیف مالی جزء تخلفات این شرکت بود. نهایتاً این تخلفات توسط شران وانکینز، نائب رئیس بخش توسعه این شرکت برملا شد.

تخلفات بانک یو بی اس^۷ سوئیس، پیرو گزارش کارمند سابق این بانک به اداره امور مالیاتی آمریکا مبنی بر کمک رسانی به هزاران آمریکایی برای فرار مالیاتی آشکار شد و به دنبال آن این بانک به پرداخت ۷۸۰ میلیون دلار جریمه به وزارت دادگستری آمریکا محکوم شد. گزارش کننده این تخلف، که خود نیز در این پرونده نقش داشت به پنج سال زندان محکوم شد؛ اما در نهایت پاداش ۱۰۴ میلیون دلاری دریافت کرد.^۸

1. Whistleblower protection law

2. The False Claims Act

3. Internal Revenue Service (IRS)

4. Glaxo Smith Klin

5. The Guardian.com/business

6. Enron Company

7. UBS Bank

8. NYTimes.com/2012/09/12/business/whistle-blower-awarded-104-million-by-irs.htm1.

بر اساس آنچه بیان شد، کشف فساد به روش گزارشدهی مردمی، بسیار کاربردی و راهگشا در زمینه مبارزه با فساد است. مهمترین اقدامی که برای اجرایی شدن گزارشدهی فساد به طور کارآمد و منسجم در کشورمان لازم است، تصویب قانونی مدون در این زمینه است.

۵. الگوی مفهومی پژوهش

سوت زنی، کشف و گزارشدهی فساد توسط عموم مردم به نهادهای ذی صلاح است که این هدف با دو شیوه ذیل بخوبی محقق می‌شود:

۱. شیوه حمایتی: گزارش کنندگان فساد باید تحت حمایت‌های قانونی و حقوقی در برابر هر گونه اقدامات تلافی جویانه قرار بگیرند. این حمایتها شامل جلوگیری از اخراج، تنزل رتبه، تعلیق، تهدید، آزار به هر روشی نسبت به فرد گزارش کننده فساد و عدم توقف ارتقای شغلی است.
۲. شیوه انگیزشی: به این ترتیب که درصدی از مبلغ پس گرفته شده از مفسد یا جریمه‌ای که به پرداخت آن موظف می‌شود به عنوان پاداش به گزارش کننده فساد اهدا می‌شود.

شکل (۱): الگوی مفهومی پژوهش

۶. روش شناسی پژوهش

این پژوهش از نظر هدف، کاربردی، و از نظر نوع، توصیفی-تحلیلی است که با استفاده از منابع کتابخانه‌ای (الکترونیکی و فیزیکی) به روش اسنادی مورد تحلیل قرار گرفته و جمع‌آوری اطلاعات به صورت فیشبرداری بوده است؛ بدین صورت که پس از مآخذیابی کتابها، مجلات و اسناد مربوط به موضوع، فهرست موقت از مطالب مورد نیاز تهیه، و سپس با آماده سازی فیشها، مرحله فیشبرداری شروع و مطالب تنظیم شده است.

۷. یافته‌های پژوهش

همان گونه که پیشتر بیان شد، نگرانیهای جهانی درباره شیوع گسترده فساد باعث شد جامعه جهانی دست به کار شود و اقدامات مؤثری در جهت روبرویی با این پدیده شوم به عمل آورد به گونه‌ای که تاکنون اسناد بین‌المللی متعددی در گستره جهانی و منطقه‌ای برای مبارزه با فساد تصویب شده است. سازمان شفافیت بین‌الملل، سازمانی غیردولتی است که دفتر اصلی آن در برلین آلمان قرار دارد و در بیش از ۱۰۰ کشور نمایندگی دارد. هدف اصلی این سازمان تلاش برای مبارزه با فساد و افزایش آگاهی در مورد آن است. بسیاری از کشورهای جهان با استنباط و تدقیق در اصول سی گانه سازمان شفافیت بین‌الملل، قوانین کارآمد و مؤثری در جهت حمایت از افشاگران فساد تصویب کرده‌اند. در کشور ما نیز با الهام از تجربیات مثبت جهانی در این زمینه، تصویب ماده واحده‌ای در دستور کار مجلس قرار داده شده است.

۷-۱. مبارزه با مفسدان در پرتو اصول سازمان شفافیت بین‌الملل

هر چند اصول پیشنهادی توسط سازمان شفافیت بین‌الملل برای قوانین برملاکنندگی باید با سیاستهای هر کشور در زمینه‌های اجتماعی، فرهنگی و چارچوبهای قانونی آن منطبق باشد، امروزه هیچ کشوری به طور کامل از این اصول پیروی نکرده است. نگارنده نیز انتظار تصویب قانون حمایت از افشاگران منطبق بر تمامی اصول سازمان شفافیت بین‌الملل را ندارد؛ بنابراین در دو مبحث به تحلیل موضوع پرداخته می‌شود:

در پاسخ به سؤالات پژوهش در مبحث اول به بررسی و نقد مهمترین اصول سازمان شفافیت بین‌الملل و نمونه‌های کارآمدی از قوانین مصوب در عرصه جهانی و در مبحث دوم به قیاس آن با طرح مجلس می‌پردازیم. هم‌چنین پس از ذکر ایرادات آن، ماده واحده‌ای برای جایگزینی آن طرح پیشنهاد می‌شود.

سؤال اول: مهمترین اصول سازمان شفافیت بین الملل جهت حمایت از افشاگران چیست؟

جدول (۱): ویژگیهای اصول سازمان شفافیت بین‌الملل

تعریف	اصول کاربردی سازمان شفافیت بین الملل
تعریف برملاگر به گزارش تخلفات یا جرائمی که صرفاً به فساد محدود نیست.	اصول اول و سوم
شمول افشاگری بر تمامی کارمندان بخش خصوصی و دولتی	اصل چهارم
عدم استقرار مسئولیت کیفری و مدنی بر افشاگران اطلاعات نادرست با اعتقاد به صحیح بودن آن	اصل پنجم
تأمین امنیت و حمایت از خویشاوندان، دوستان و اشخاص نزدیک به شخص افشاگر	اصل ششم و هفتم
استقرار مسئولیت مدنی نسبت به اشخاصی که آگاهانه دروغ می‌گویند.	اصل نهم
استقرار منابع حفاظتی به منظور تأمین امنیت و حفاظت فیزیکی شخص افشاگر	اصل چهاردهم
استقرار مسئولیت مدنی و مسئولیت کیفری در برابر اقدامات تلافی جویانه	اصل بیست و نهم

۲-۷. بررسی ویژگیهای اصول سازمان شفافیت بین‌الملل و ارتباط آن با قوانین کارآمد جهانی در اصل اول سازمان شفافیت بین‌الملل به تعریف برملاسازی و در اصل سوم به تعریف گسترده‌تر از آن پرداخته است. اصل سوم، برملاسازی را افشاگری یا گزارش کردن تخلفات و جرائمی می‌داند که فقط به فساد محدود نیست؛ بلکه شامل همه جرائم، مانند نقض تعهدات قانونی، نقض عدالت، خطرهای خاص برای سلامت عمومی، امنیت یا محیط زیست، سوءاستفاده از قدرت، استفاده غیرمجاز از وجوه و اموال عمومی، سوءمدیریت و اقدام در جهت پوشش دادن هر کدام از آنها می‌شود (شفافیت بین‌الملل، ۲۰۱۸، ص ۷).

از جمله قانونها در این حوزه می‌توان به قانون محیط زیست نوژ^۱ مصوب ۲۰۰۵ و اصلاحی ۲۰۱۷ که برملاسازی را به کارمند دائمی و موقت آن سازمان منحصر می‌داند و قانون افشاگری ایرلند^۲ مصوب ۲۰۱۴، برملاسازی را به هر گونه نقض عدالت فعلی و یا حتی قریب‌الوقوع که

1. Norway, Working Environment Act. (2005. amended in 2017) section 28-1.

2. Ireland, Protected Disclosures Act. (2014). Section 5.

سلامت و امنیت هر کسی را که در معرض خطر قرار دهد و هر نوع استفاده غیرقانونی یا غیراخلاقی از اموال دولتی که رخ داده است یا احتمال دارد، رخ دهد، تعریف می‌کند.

اصل چهارم سازمان شفافیت بین‌الملل، برملاکننده را شامل هر کارمند بخش خصوصی یا دولتی بر می‌شمارد که وی را در معرض انتقام جویی قرار دهند. این تعریف هم‌چنین شامل افراد خارج از روابط کارگر-کارفرما از قبیل مشاوران، پیمانکاران و کارآموزان و کارمندان موقت و سابق نیز می‌شود (شفافیت بین‌الملل، همان، ص ۱۱).

نمونه‌ای از عملکرد خوب در این زمینه، قانون حمایت از برملاکنندگی نیوزلند^۱ مصوب ۲۰۰۰ است که فهرست جامعی از افراد شامل کارمندان سابق، اعضای هیأت مدیره، افرادی که تحت شمول قراردادی با یک سازمان قرار گرفته‌اند و شخصی می‌شود که داوطلبانه برای یک سازمان بدون دریافت مزد و پاداش کار می‌کند؛ اما متقاضیان کار، مشمول قانون حمایت از برملاکنندگی نیوزلند نمی‌شوند. قانون حمایت از برملاکنندگان صربستان^۲ مصوب ۲۰۱۷ نیز برملاکنندگی را فقط در ارتباط با کارمندان یک شرکت به رسمیت می‌شناسد؛ هر چند بهتر می‌بود که همانند کوزو برملاکننده را هر شخصی اعم از شهروند عادی و یا کارمند بر می‌شمرد. علاوه بر این باید خاطر نشان کرد که حمایت نباید فقط شامل برملاکنندگان شود، بلکه باید تمام افرادی را دربرگیرد که به دلیل افشاگری مورد رفتارهای ناعادلانه قرار می‌گیرند؛ برای نمونه افرادی که قصد افشاگری دارند؛ چرا که ممکن است از اقدامات تبعیض آمیز با هدف دلسرد کردن آنها نسبت به افشاگری به عنوان حمله پیشگیرانه برای دور زدن قانون حمایت از برملاکنندگان استفاده کنند. افراد کمک رسان به برملاکنندگان و یا افرادی که به اشتباه برملاکننده شناخته می‌شوند (سازمان شفافیت بین‌الملل، همان، ص ۱۳) که در مواد ۶ و ۷ سازمان شفافیت بین‌الملل تحت عنوان حمایت از افراد مرتبط و حفاظت به دلیل تشخیص اشتباه به عنوان برملاکننده ذکر شده است. جزئی نگرانی سازمان شفافیت بین‌الملل تا حدی که حمایت را علاوه بر خویشاوندان، شامل افراد نزدیک، دوست و آشنا کرده اصولاً غیرقابل اعمال است؛ چرا که شمول حفاظت نهایتاً به بستگان درجه اول و نهایتاً درجه دوم، منطقی به نظر می‌رسد؛ اما در عمل تخصیص این حجم از امکانات دولتی برای حفاظت از دوست، آشنا و تمامی خویشاوندان فرد برملاکننده دور از عقل و منطقی به نظر می‌رسد؛ هر چند قانون معیارهای خاص مربوط به گزارش‌های فعالیتهای ضد اجتماعی اسلواکی^۳ مصوب ۲۰۱۴، برملاگر را فردی شناخته است که سوء نیت ندارد و فعالیت ضد اجتماعی

1. New Zealand, Protected Disclosures Act (2000). Section 3.

2. Serbia, law on the protection of Whistle blowers Act (2017), Article 2.2.

3. Slovakia, Act on certain measures related to reporting of anti-social activities and on amendment and supplements to certain acts (2014), section 2.

را گزارش می‌کند و به علاوه هر کس را نیز برملاگر معرفی می‌کند که ارتباط نزدیکی از جمله ارتباط کاری یا ارتباطات دیگری با او دارد.

اصل ششم سازمان شفافیت بین‌الملل با عنوان "حفاظت از انتقام"، اذعان می‌کند که افراد باید در مقابل انواع اقدامات تلافی جویانه و تبعیض آمیز در محل کار محافظت شوند و کشورها را به تهیه همه گونه‌های اقدامات تلافی جویانه یا تبعیض آمیز همانند اخراج، مجازات‌های شغلی، آزار و اذیت، کاهش وظایف یا ساعات کاری، از دست دادن ترفیع، موقعیت و تهدید به چنین اقداماتی ملزم می‌سازد. این اصل گستره حمایت را تا جایی پیش می‌برد که شامل ترس از رفتار ناعادلانه به عنوان مانع افشاگری هم می‌شود.

اصل چهاردهم سازمان شفافیت بین‌الملل برملاکنندگانی را سزاوار دریافت منابع حفاظتی کافی (مثلاً حفاظت توسط پلیس) می‌داند که امنیت یا زندگی خود یا خانواده‌شان در معرض خطر باشد؛ چرا که در برخی از موقعیت‌ها افشاگران ممکن است با اقدامات تلافی جویانه در امنیت فرد برملاگر اخلاص ایجاد کنند. نمونه‌ای از اقدامات شایسته این عمل را می‌توان در کشور کره جنوبی یافت که کمیسیون مبارزه با فساد کره جنوبی، حمایت فیزیکی از ۲۲ نفر مرتبط در زمینه افشاگری را بر عهده گرفت. در مقایسه اصل ششم و اصل چهاردهم باید اذعان کرد که با وجود اصل چهاردهم به اصل ششم نیازی نبود؛ چرا که رفتارهای ناعادلانه خارج از محیط کار یا رفتارهای غیرمستقیم را شامل نمی‌شود و صرفاً بر حفاظت در مقابل انتقام به عنوان اصل کلی تأکید کرده است؛ اما اصل چهاردهم بخوبی بر لزوم حفاظت از فرد برملا کننده، چه در محیط کار و چه غیر آن و حتی اعضای خانواده وی اشاره کرده است که ممکن است امنیت آنها به مخاطره بیفتد.

در اصل بیست و نهم سازمان شفافیت بین‌الملل، هر گونه اقدام تلافی جویانه، بد رفتاری در نظر گرفته شده و عاملان این اقدامات را دارای مجازات کیفری و مسئولیت مدنی بر می‌شمارد (سازمان شفافیت بین‌الملل، همان، ص ۲۸)؛ زیرا در جایی که انتقام جویی محتمل باشد، می‌تواند پیامی به دیگر افراد بالقوه بفرستد که اگر تصمیم بگیرند به افشاگری بپردازند با اقدامات انتقام جویانه رو به رو خواهند شد. در ایتالیا، انتقام گیرندگان به پرداخت جزای نقدی موظف می‌شوند. در ایرلند قانون افشاگری تقدیم دادخواست مدنی به منظور جبران خسارت علیه انتقام گیرندگان را تجویز کرده است. قانون فرانسه، مسئولیت مدنی افزایش یافته‌ای را علیه شخصی پیش بینی کرده است که برملاگر را به افترا متهم کند. هم‌چنین در صورتی که شخصی مانع افشاگری دیگری شود، مجازات می‌شود. فردی که اطلاعاتی را افشا می‌کند، باید بداند که در

صورت تلافی انتقام جویان از اقدامات مناسب قانونی برای جلوگیری از صدمه و آسیب آنها به خود یا خانواده‌اش بهره خواهد گرفت.

سؤال دوم: نقاط ضعف و قوت طرح حمایت از افشاگران فساد مجلس شورای اسلامی چیست؟

۷-۳. طرح حمایت مالی از افشاگران فساد مجلس شورای اسلامی

در طرح حمایت از افشاگران فساد، که در ۲۸ مهرماه ۱۳۹۹ مورد موافقت مجلس دهم قرار گرفت، هم اکنون در دستور کار مجلس یازدهم است که اغلب نمایندگان با این طرح موافق و تعداد کمی نیز مخالف هستند. هم‌چنین موافقان این طرح نیز به ایرادات فراوان آن اشاره کرده و ابتدا خواستار رفع ایرادات و عدم شتاب در تصویب این قانون شده‌اند. در مقدمه توجیهی این طرح بیان شده است که نظر به تجربه مثبت جهانی در حمایت مالی از افشاگران فساد اقتصادی و با عنایت به لزوم استفاده از نظارت مردمی بر عملکرد مسئولان و با توجه به مخفی بودن بسیاری از جرائم اقتصادی و عدم دسترسی نهادهای ناظر حاکمیتی در مراحل اولیه شکل‌گیری فساد، این طرح با قید فوریت برای طی مراحل تصویب در دستور کار مجلس یازدهم قرار گرفت؛ اما در ادامه خواهیم دید که آیا این طرح از تحریبات مثبت جهانی بهره‌گیری کرده است یا خیر. طرح حمایت مالی از افشاگران فساد تحت عنوان ماده واحده این گونه مقرر می‌دارد:

"یک تبصره به ماده ۳۶ قانون مجازات اسلامی به این شرح الحاق می‌شود: هر شخص حقیقی یا حقوقی که از ارتکاب یکی از جرائم موضوع ماده ۳۶ و تبصره‌های آن آگاه شده، خواه خود از معاونان یا شرکای جرم باشد و خواه از مسئولان دستگاهی که جرم در آن در حال وقوع است و خواه غیر آن و آن را کتباً به صورت محرمانه یا آشکار به دادستان محل یا رئیس دادگستری شهرستان یا استان یا رئیس سازمان بازرسی یا رئیس قوه قضائیه اطلاع دهد، برابر میزان مال کسب شده توسط مجرم یا مجرمان یا مالی که محل تحصیل آن برابر اسناد در آینده قطعی است تا پنجاه درصد مال موضوع جرم و تا سقف صد میلیارد ریال در جرائم عادی و هزار میلیارد ریال در جرائم اخلال در نظام اقتصادی کشور از محل ردیفی که در بودجه سال بعد از اعلام جرم تعیین خواهد شد به او تعلق خواهد گرفت. چنانچه دو یا چند نفر این جرم را اطلاع دهند، مبلغ، میان آنها تقسیم خواهد شد. رئیس قوه قضائیه موظف است آن مبلغ را حداکثر تا خرداد ماه سال بعد برای پرداخت، تخصیص دهد. چنانچه آن فرد خود از معاونان یا شرکای جرم باشد از مجازات معاف خواهد بود."

جدول (۲): نقاط قوت طرح مجلس

نقاط قوت	پیروی یا پیروی نکردن از اصول سازمان شفافیت بین‌الملل
اطلاق عنوان افشاگر بر تمامی اشخاص حقیقی و حقوقی	پیروی از اصل چهارم سازمان شفافیت بین‌الملل

جدول (۳): نقاط ضعف طرح مجلس

نقاط ضعف	پیروی یا پیروی نکردن از اصول سازمان شفافیت بین‌الملل
تعریف دقیق نشدن شخص افشاگر	پیروی نکردن از اصل اول
محدود کردن افشاگری به جرائم مندرج در ماده ۳۶ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۳	پیروی نکردن از اصل سوم
اشاره نکردن به محرمانگی هویت گزارش کننده فساد	پیروی نکردن از اصل چهاردهم
اهدای پاداشهای گزاف و غیرمتعارف به فرد برملاگر	اصلی در این زمینه در سازمان شفافیت بین‌الملل ذکر نشده است.
ذکر نکردن زمان مشخص شده درباره آغاز حمایت مالی از فرد افشاگر	اصلی در این باره در سازمان شفافیت بین‌الملل ذکر نشده است.

۴-۷. تطبیق طرح حمایت از افشاگران مجلس با اصول سازمان شفافیت بین‌الملل

عبارت "هر شخص حقیقی یا حقوقی" در ابتدای ماده واحده از نقاط قوت آن است که باعث گستردگی شمول افراد در بر گیرنده می‌شود؛ لذا از این حیث می‌توان گفت که برخلاف قوانینی مانند قوانین افشاگری صربستان، که برملاکنندگی را صرفاً در کارمند بودن خلاصه می‌کرد، طرح فعلی مجلس هر شخصی را بدون نیاز به کارمند بودن یا ارتباط داشتن به سازمانی که در مورد آن افشاگری می‌کند به عنوان برملاگر به رسمیت می‌شمارد و حمایت‌های ماده را در مورد او اعمال می‌کند؛ لذا از جهت گستردگی شمول افراد، این ماده از اصل چهارم سازمان شفافیت بین‌الملل پیروی کرده است.

از نقاط ضعف طرح این است که اساساً تعریف دقیقی از گزارش کننده فساد ذکر نشده؛ به عبارت دیگر بیان نشده است که فرد چه اقداماتی را باید انجام دهد تا مشمول حمایت‌های قانونی

این طرح قرار گیرد. در صورتی که این مسئله مورد توجه قرار نگیرد، ممکن است این گونه استنباط شود که هر فردی از جمله کسی که در فرایند جمع آوری اسناد و مدارک فساد، مرتکب هر جرم یا تخلفی شود، هم مشمول حمایت‌های قانونی می‌شود؛ به طور مثال ممکن است عده‌ای با این توجیه، که قصد جمع‌آوری اسناد و مدارک علیه شخص یا دستگاهی را دارند، به ورود غیرقانونی و دزدی از مکان‌هایی مبادرت کنند که مدعی هستند اسناد و مدارک مورد نظرشان در آنجاها قرار دارد. بنابراین لازم است در این طرح قید شود که فرد گزارش کننده در صورتی که در فرایند جمع‌آوری اسناد و مدارک، مرتکب هر گونه تخلف یا جرمی شود از دریافت پاداش منع خواهد شد.

اقدام سازمان شفافیت بین‌الملل در اصل سوم در محدود نکردن جرائم و تخلفات به فساد پسندیده است؛ چرا که دامنه گسترده‌ای از اعمال خلاف قوانین از تخلف تا جرم را در بر می‌گیرد؛ اما طرح فعلی مجلس صرفاً جرائم ماده ۳۶ و تبصره آن را در بر می‌گیرد و شامل هیچ گونه تخلفی نمی‌شود؛ مثلاً اگر فردی اذعان کند که اتومبیلی را در حال رانندگی با سرعت غیرمجاز مشاهده کرده است یا از یک دزدی کلان اطلاع دارد، مشمول این قانون نمی‌شود؛ بلکه نهایتاً در صورت وجود دیگر مدارک و دلائل، بعضی از جرائم خارج از ماده ۳۶ و تبصره آن، ممکن است شامل ماده ۶۵ آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲ شود؛ بنابراین برملاگر باید صرفاً یکی از جرائم ماده ۳۶ یا تبصره آن را به نهادهای مرتبط اطلاع دهد تا از مزایا و جوایز مالی این طرح برخوردار شود. بنابراین فردی که از وقوع قتل یا دیگر جرائمی همانند تروریسم که ماهیت خطرناکتری از جرائم و تبصره ماده ۳۶ دارد، آگاه شود و این جرائم را به نهادهای مربوط اطلاع دهد، نه تنها مشمول هیچ حمایت قانونی نمی‌شود، بلکه هیچ گونه پاداش مالی نیز به او تعلق نخواهد گرفت؛ لذا به نظر می‌رسد بهتر باشد که همانند ماده ۳ سازمان شفافیت بین‌الملل، دامنه شمول جرائم ماده واحده گسترده شود و آن راه هر رفتار مخالف قانون تعمیم بدهند. در ادامه به بقیه اصول شفافیت بین‌الملل و مقایسه آن با طرح فعلی مجلس می‌پردازیم.

اصل پنجم سازمان شفافیت بین‌الملل، افراد افشاگری را نیز برملاگر می‌شمارد که اطلاعات نادرست را با اعتقاد صادقانه برملا می‌کنند و حفاظت را به آنها نیز تعمیم می‌دهد. به نظر می‌رسد این اصل نیز جزء اصول غیرقابل اعمال در جامعه ما باشد؛ چرا که راه برای دروغ‌گویی و سوءاستفاده را هموار می‌سازد و هر فردی با بیان اینکه اعتقاد به صحیح بودن اطلاعات برملا شده داشته است، علاوه بر اینکه پرونده‌های ورودی به سامانه قضایی را افزایش می‌دهد، بلکه شناس خود را برای گرفتن جایزه هنگفت یاد شده در ماده واحده محک می‌زند؛ هر چند اصل نهم سازمان شفافیت بین‌الملل، کسانی را که آگاهانه دروغ می‌گویند، حمایت نمی‌کند و در معرض

مجازات‌های شغلی، حرفه‌ای و مسئولیت مدنی قرار می‌دهد. (همان). هیچ کدام از کشورهایی که قانون برملاکنندگی دارند از این دو اصل سازمان شفافیت بین‌الملل پیروی نکرده‌اند؛ چرا که عملاً اثبات اینکه در ذهن آدمی چه می‌گذرد، بسیار دشوار است. ما نمی‌توانیم با نصب کنتور بر مغز افراد به حسن نیت یا سوء نیت آنان پی ببریم.

متأسفانه در طرح موسوم به حمایت از افشاگران فساد به محرمانگی هویت گزارش‌کننده فساد اشاره‌ای نشده است. در واقع اصلی‌ترین و مهمترین حمایتی که قانون می‌تواند نسبت به گزارش‌کننده فساد اعمال کند، مخفی نگهداشتن هویت آن فرد است. فرد برملاگر باید به لحاظ جسمی، خانوادگی و شغلی مورد حمایت قانونگذار قرار گیرد و این مهمترین انگیزه‌ای است که فرد را به افشای فساد سوق می‌دهد؛ زیرا حتی در صورت دریافت پادشاهی بسیار زیاد، اگر به لحاظ جسمی یا خانوادگی در خطر باشد، شخص به افشاگری اقدام نخواهد کرد. از جمله دیگر انتقادات وارد بر طرح حمایت از افشاگران فساد می‌توان گفت که در این طرح هیچ گونه اشاره‌ای نشده است که فرد گزارش‌کننده دقیقاً از چه زمانی مشمول حمایت مالی ماده واحده خواهد شد؛ آیا این حمایت از لحظه تحویل گزارش به مراجع قانونی اعمال می‌شود یا از زمانی که گزارش مورد تأیید مراجع ذی صلاح قرار می‌گیرد؟

انتقاد دیگر به طرح فعلی مجلس در مورد پاداش‌هایی به افشاکننده است که برابر میزان مال تحصیل شده توسط مجرم تا پنجاه درصد آن و تا سقف صد میلیارد ریال در جرائم عادی و هزار میلیارد ریال در جرائم اخلال در نظام اقتصادی کشور است. به نظر می‌رسد این پاداش بسیار زیاد و غیرمعتارف است؛ چرا که احتمال بروز اقدامات مجرمانه را افزایش خواهد داد. این امکان وجود دارد که افراد برای دستیابی به این پاداش به هر اقدامی دست بزنند و در این عرصه مرتکب جرائم خرد و کلان برای دست یافتن به اطلاعات افشاگری شوند؛ لذا با متعادل کردن مبلغ پاداش، می‌توان از بسیاری از مشکلات و جرم‌هایی جلوگیری کرد که در آینده در این حیطه ارتکاب می‌یابد. هم‌چنین بر اساس این طرح، حتی اگر شرکای جرم یا معاونان آنها افشاگری کنند، پاداش خواهند گرفت که خود نوعی تشویق به فساد است و ممکن است باعث ایجاد تبانی برای دور زدن قانون شود؛ بنابراین بهتر است مسئولیت شرکا و معاونان به طور کامل سلب نشود و مجازات آنها به نصف حداقل کاهش یابد.

همان طور که بیان شد، ماده واحده مجلس اشکالات بسیاری دارد و نیازمند اصلاحاتی است؛ لذا به نظر نگارنده بهتر است که ماده واحده بدین شکل اصلاح شود: هر شخص حقیقی یا حقوقی که از ارتکاب هر نوع جرم یا تخلف یا شروع به آن اطلاع یابد و آن را به کمیسیون مبارزه با فساد اطلاع دهد، نصف میزان مال کسب شده توسط مجرم یا مجرمان یا مالی که محل تحصیل آن برابر

اسناد در آینده قطعی است از محل ردیفی که در بودجه سال بعد از اعلام جرم تعیین خواهد شد به او تعلق خواهد گرفت. رئیس قوه قضاییه موظف است جمع مبلغ حمایتی از افشاگران فساد را سالانه در بودجه عمومی پیشنهاد کند. سازمان برنامه و بودجه موظف است آن مبلغ را حداکثر تا خرداد ماه سال بعد برای پرداخت تخصیص دهد.

تبصره ۱: افشاگر، شخص حقیقی یا حقوقی تعریف می‌شود که سوء نیت ندارد و یک جرم یا تخلف را گزارش می‌کند و در مورد افشاگری انجام شده مسئولیت مدنی و کیفری ندارد؛ مگر اینکه ثابت شود اطلاعات افشا شده دروغ بوده و افشاگری با سوء نیت انجام شده است.

تبصره ۲: چنانچه فرد افشا کننده، خود از معاونان یا شریکان جرم باشد، مجازات وی به نصف حداقل کاهش می‌یابد.

تبصره ۳: در صورتی که فرد افشاگر نسبت به خود یا بستگان درجه اولش دچار آسیب جسمی بالقوه یا بالفعل شود و یا احتمال دهد که در معرض آسیب قرار می‌گیرد با تأیید رئیس قوه قضاییه یا رئیس دادگستری شهرستان، وظیفه حفاظت شخصی از وی و خانواده اش تا رفع آن وضعیت بر عهده نیروی انتظامی است. آسیب یا تهدید شغلی از ناحیه انتقام جویان نیز با شکایت افشاگر، قابل پیگیری است.

تبصره ۴: کمیسیون مبارزه با فساد شامل دو کارمند برای ضبط اطلاعات افشاگر است که واحد آن در مجاورت دادگاه کیفری دو هر شهرستان یا بخش تشکیل می‌شود و گزارشهای آن برای بررسی نزد دادستان یا رئیس دادگستری شهرستان یا استان یا رئیس سازمان بازرسی و یا رئیس قوه قضاییه فرستاده می‌شود.

به نظر نگارنده در صورتی که ماده واحده طرح فعلی مجلس به همین شکل اصلاح شود، کاربرد بیشتری دارد و بسیاری از ابهامات و خلأهای آن برطرف خواهد شد؛ چرا که نگارش قانون نیازمند توجه، دقت و مطالعه فراوان است و شتاب در تصویب آن راهگشا نخواهد بود.

۸. نتیجه گیری

امروزه فساد به مشکل بزرگی برای دولتها تبدیل شده و حتی گستره جهانی به خود گرفته است. بررسی پیامدهای آن نشان می‌دهد که مانع رشد رقابت و موجب خنثی شدن تلاشها در جهت کاهش فقر و تبعیض اجتماعی، تضعیف انگیزه‌ها، زیانهای اجتماعی و اقتصادی و مانع توسعه پایدار می‌شود؛ از این رو کشورها و دولتها، تلاشهای جدی و گسترده‌ای را به منظور پیشگیری از بروز فساد و مبارزه قاطعانه با آن انجام می‌دهند. هر چند فساد در قانون ارتقای سلامت نظام اداری و مقابله با فساد مصوب ۱۳۹۰ تعریف شده است، این تعریف کاربردی نیست

و مصداق‌های یاد شده نیز نیست؛ لذا رایج‌ترین تعریف از فساد توسط سازمان شفافیت بین‌الملل بدین شکل ارائه شده که فساد سوءاستفاده از اختیار سپرده شده برای کسب منفعت شخصی است. البته به دلیل تنوع و پیچیدگی فساد، تعریف دقیق و جامعی نمی‌توان از آن ارائه کرد؛ ولی این تعریف در این مقاله برتر شناخته می‌شود.

یکی از راه‌های مبارزه با پدیده فساد، که به نتایج کارآمدی در صلح جهانی منتج شده است، شیوع فرهنگ افشاگری یا برملاسازی است. برخی با افشای اطلاعات، ضمن جلوگیری از بدتر شدن وضعیت فساد در جامعه به ذخیره میلیاردها دلار سرمایه عمومی کمک کرده‌اند. هم‌چنین به دلیل اینکه این افراد اغلب از نزدیک با امور داخلی سازمان تعامل دارند، بهتر از هر ناظری می‌توانند تخلفات را کشف کنند. افشاگران اغلب ریسک شخصی زیادی دارند؛ چرا که ممکن است اخراج یا تهدید شوند؛ از آنها شکایت شود و یا در موارد شدید، مورد تعرض و حمله قرار گیرند و نهایتاً کشته شوند. محافظت از افشاگران در برابر برخوردهای ناعادلانه، مردم را برای گزارش کردن جرائم ترغیب می‌کند و احتمال کشف جرم را افزایش می‌دهد. از آنجا که پیشگیری از درمان بهتر است، نیکوتر است که ابتدا در پرتو جرم‌شناسی پیشگیرانه از ارتکاب فساد جلوگیری شود. تصویب قانون حمایت از افشاگران فساد نیز با جذابیت زدایی از جرم، واجد آثار پیشگیرانه است. این یافته‌ها با نتایج معاونت پژوهش‌های اقتصادی (۱۳۹۷)، نیک فروکریمی (۱۳۹۵)، بورگ آلبرشت (۱۳۸۸) و طاهرخوانی (۱۳۹۷) همسو است.

براساس نظریه انتخاب عقلانی، اشخاص پیش از اهتمام به جرم، ابتدا سود و زیان عمل را می‌سنجند و سپس به ارتکاب اقدام می‌کنند. مجرمان فساد مالی نیز در صورتی که خود را در معرض خطر افشاگری ببینند، زیان عمل مورد نظر را بیش از سود آن می‌بینند و از ارتکاب جرم صرف نظر خواهند کرد. نتایج جعفرپور صادق و عدالت جو (۱۳۹۲)، این یافته‌ها را تأیید می‌کند. در دهه گذشته، بسیاری از کشورها به دنبال ایجاد حمایت قانونی از افشاگران بوده‌اند. در همین راستا سازمان شفافیت بین‌الملل مجموعه‌ای از ۳۰ اصل را در سال ۲۰۱۳ به عنوان راهنمای تصویب و بهبود قوانین مربوط به افشاگران تصویب کرده است. تا امروز هیچ یک از قوانین افشاگری در کل جهان با ۳۰ اصل ارائه شده توسط سازمان شفافیت بین‌الملل کاملاً مطابق نیست.

لازم به ذکر است که نمایندگان مجلس شورای اسلامی نیز در اقدامی شایسته به پیروی از نتایج موفقیت آمیز جامعه جهانی در حمایت از برملاگران فساد در ۲۸ مهر ماه ۱۳۹۹ با طرح حمایت مالی از افشاگران فساد موافقت کرده‌اند و به گونه‌ای این طرح در دستور کار مجلس یازدهم قرار گرفت.

در این پژوهش، پس از بررسی مهمترین اصول سازمان شفافیت بین‌الملل و مقایسه آن با طرح پیشنهادی مجلس شورای اسلامی به این نتیجه رسیدیم که طرح مجلس در غالب موارد از اصول سازمان شفافیت بین‌الملل پیروی نکرده و همچنین دارای خلأها و ایرادات بسیاری است. از مهمترین ایرادهای طرح می‌توان به عدم تأکید بر مخفی نگهداشتن هویت فرد گزارش کننده اشاره کرد. فرد برملاگر باید به لحاظ جسمی، خانوادگی و شغلی مورد حمایت قانونگذار قرار گیرد و این مهمترین انگیزه‌ای است که فرد را به سوی افشای فساد سوق می‌دهد؛ زیرا حتی در صورت دریافت پاداشهای بسیار زیاد، اگر فرد به لحاظ جسمی یا خانوادگی در خطر باشد شخص به افشاگری اقدام نخواهد کرد. از دیگر ایرادهای طرح مجلس به طور خلاصه می‌توان به محدود شدن دامنه افشاگری نسبت به جرائم ماده ۳۶ و تبصره آن، ارائه نکردن تعریف دقیق از گزارش کننده فساد، رقم بسیار زیاد و غیرمتعارف پاداش هدایی به افشاگران و معاف کردن شرکا یا معاونان جرم از مجازات در صورت افشاگری اشاره کرد. از نقاط قوت طرح می‌توان به گستردگی شمول افراد افشاگر اشاره کرد که با آوردن عبارت "هر شخص حقیقی یا حقوقی" در ابتدای ماده واحده به آن اشاره شده است؛ لذا از این حیث می‌توان گفت که برخلاف قوانینی مانند قوانین افشاگری صربستان، که برملاکنندگی را صرفاً در کارمند بودن خلاصه می‌کرد، طرح فعلی مجلس هر شخصی را بدون نیاز به کارمند بودن یا ارتباط داشتن با سازمانی که در مورد آن افشاگری می‌کند به عنوان برملاگر به رسمیت می‌شناسد. نتیجتاً به نظر می‌رسد طرح یاد شده ایرادهای بسیاری دارد که بهتر است پیش از تصویب برطرف شود؛ لذا در این پژوهش طرح مجلس اصلاح، و به صورت ماده واحده‌ای پیشنهاد شده است.

۹. پیشنهادهای کاربردی

- اشتهار مجرمان فساد مالی در جهت پیشگیری از ارتکاب جرم
- ارائه تعریف دقیق از فرد افشاگر
- شیوع فرهنگ برملاسازی با حمایت مالی و انگیزشی از افشاگران
- مخفی نگهداشتن هویت گزارش کننده به منظور حمایت مادی و معنوی و ترغیب افشاگری
- محدود نشدن دامنه افشاگری به جرائم یاد شده در ماده ۳۶ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲
- محافظت از افشاگران در برابر برخوردهای ناعادلانه به منظور ترغیب گزارشهای مردمی و افزایش احتمال کشف جرم

۱۰. سپاسگزاری

در پایان این مقاله لازم است از تمامی کسانی که در این پژوهش به ما یاری و کمک رسانیدند بویژه کارشناس محترم معاونت اجتماعی و پیشگیری از وقوع جرم دادگستری کل استان فارس تقدیر و تشکر و سپاسگذاری می‌شود.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

- ابراهیمی، شهرام. (۱۳۸۸). رویکردهای موسع و مضیق پیشگیری و آثار آن، مجله آموزه های حقوقی، دانشگاه علوم اسلامی رضوی، (۱۲). قابل بازیابی از:

<http://ensani.ir/fa/article/189224>

- ابراهیمی، شهرام. (۱۳۹۱). جرم شناسی پیشگیری. ج ۱، تهران: انتشارات میزان.

- احمدی، اصغر. (۱۳۸۹). عوامل فرهنگی بروز فساد اداری و موانع فرهنگی مبارزه با آن، مجله پژوهشنامه بهار، (۵۲). قابل بازیابی از:

<https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/905398>

- افضل، عبدالرحمن. (۱۳۹۰). فساد اداری و تأثیر آن بر توسعه: علل، پیامدها و راهکارهای برونرفت، مجله حقوقی بین الملل، ۲۸ (۴۵). قابل بازیابی از:

<http://ensani.ir/fa/article/335656>

- پوریان، محمدتقی. (۱۳۹۶). نقد نظریه انتخاب عقلانی در تصمیم گیری سیاستهای راهبردی، فصلنامه پژوهشهای راهبردی سیاست، ۶ (۲۳). قابل بازیابی از :

<https://www.sid.ir/fa/journal/ViewPaper.aspx?id=322776>

- جعفریه، زهرا سادات و طاهرپور کلانتری، حبیب اله. (۱۳۹۴). شناسایی عوامل مؤثر بر پیشگیری از تمایل بر وقوع تخلفات مالی در سازمان امور مالیاتی کشور، مجله فرایند مدیریت و توسعه، ۲۸ (۲). قابل بازیابی از :

<https://www.sid.ir/fa/journal/ViewPaper.aspx?id=322776>

- حسن پور، حمیدرضا و رضوی، بهزاد. (۱۳۹۷). اهمیت پیشگیری از فساد اداری و تأثیر آن بر سلامت اجتماعی. مجله آموزش و سلامت اجتماعی، ۵ (۲). قابل بازیابی از:

<https://www.sid.ir/fa/journal/ViewPaper.aspx?id=466906>

- خداخواه، نسیم. (۱۳۹۸). نقش حقوق بشر در پیشگیری از فساد اداری. فصلنامه داخلی کانون وکلای دادگستری، (۱۸). قابل بازیابی از :

http://www.vakilmodafemag.ir/article_91952.html

- دادخدایی، لیلا. (۱۳۹۰). فساد مالی - اداری و سیاست جنایی مقابله با آن، ج ۱، تهران: انتشارات میزان.

- درویشی، عباس. (۱۳۹۶). نقش پلیس در پیشگیری از جرائم، فصلنامه علمی- حقوقی قانونیار، دوره ۴. قابل بازیابی از:

<http://ensani.ir/fa/article/378185>

- رحیمیان، نرگس. (۱۳۹۳). بررسی فساد اقتصادی و راه‌های مبارزه با آن. مجله اقتصادی، (۹-۱۰). قابل بازیابی از :

<http://ensani.ir/fa/article/337811>

- رهبر، فرهاد؛ میرزاوند، فضل اله و زال پور، غلامرضا. (۱۳۸۱). بازشناسی عارضه فساد مالی: ماهیت، گونه ها، پیامدها و آموزه های تجربی، تهران: مؤسسه نشر دانشگاهی، دانشکده اقتصاد دانشگاه تهران.

- سپهر دوست، حمید و برجیسیان، عادل. (۱۳۹۵). بررسی اثرات غیرمستقیم فساد بر رشد اقتصادی با تأکید بر شاخص ادراک فساد، مجله اقتصادی مقداری. ۱۳ (۱). قابل بازیابی از:

<https://www.sid.ir/fa/journal/ViewPaper.aspx?id=299646>

- سلیمی، علی و داوری، محمد. (۱۳۸۷). جامعه شناسی کجروی. ج ۴، تهران: انتشارات حوزه و دانشگاه.

- طاهرخانی، امین. (۱۳۹۷). دستورالعمل حمایت و تشویق افشا کنندگان فساد، مجله تحولات قضایی، (۳). قابل بازیابی از:

<http://ensani.ir/fa/article/398648/2018>

-عباس زادگان، سید محمد. (۱۳۹۴). فساد اداری. تهران: دفتر پژوهش های فرهنگی.

- عزتی، مرتضی و کریمی گلنار، بهمن. (۱۳۹۳). طراحی شاخص بومی برای اندازه گیری فساد اقتصادی، فصلنامه سیاستهای کاربردی و کلان، ۲ (۶). قابل بازیابی از:

<http://ensani.ir/fa/article/336543>

- لیتل، دانیل. (۱۳۸۸). تبیین در علوم اجتماعی، ترجمه عبدالکریم سروش، چ ۵، تهران: نشر صراط.

- معاونت پژوهشهای اقتصادی، دفتر: مطالعات اقتصاد بخش عمومی. (۱۳۹۷). پیشگیری و مبارزه با فساد (راهبردهای قوه مقننه در پیشگیری از وقوع فساد).

- نجفی ابرند آبادی، علی حسین. (۱۳۹۰). پیشگیری عادلانه از جرم مندرج در علوم جنایی. ج ۳، تهران: انتشارات سمت.

- نورعلی دخت، حمید. (۱۳۹۶). شناسایی عوامل مدیریتی مؤثر بر فساد اداری - مالی (مورد مطالعه ناجا). فصلنامه علمی نظارت و بازرسی ناجا، ۱۱(۴۱). قابل بازیابی از:

http://si.jrl.police.ir/article_18741.html

- نیازپور، امیرحسین. (۱۳۹۳). بررسی جرم شناسانه ماده ۳۸ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲، مجله آموزه‌های حقوق کیفری، دانشگاه علوم اسلامی رضوی، (۷). قابل بازیابی از:

<https://civilica.com/doc/1046081>

- آرائی، وحید و نجف‌پور، شعبان. (۱۳۹۹). بررسی نقش رسانه در سیاستگذاری مبارزه با فساد مبتنی بر رویکرد نظام ملی درستکاری، فصلنامه علمی نظارت و بازرسی ناجا، ۱۴(۵۳). قابل بازیابی از:

http://si.jrl.police.ir/article_95396.html

- Berlin: Transparency International Publication Taxpayers Against Fraud, The 1986 False Claims Act Amendments: A Retrospective Look at twenty years of Effective Fraud Fighting in America (2006).

-Transparency International. (2018). Whistleblower Protection in the European Union: Analysis of and Recommendations on the Proposed eu Directive.

-Ireland, Protected Disclosures Act. (2014).

-Irish Protected Disclosures Act. (2014).

-Italy, Provisions for the protection of individuals reporting crimes or irregularities that have come to light in the context of a public or private employment relationship. (2017).

-New Zealand, Protected Disclosures Act. (2000).

-Norway, Working Environment Act. (2006, amended in 2017).

-Serbia, law on the protection of whistle blowers Act. (2017).

-Slovakia, Act on Certain measures related to reporting of anti – social activities and on amendment and supplements to certain acts. (2014).

-<http://Transparency.org/news/feature/corruption.perceptions-index-2017>.

-<http://NBC news. Com/ id/ 11839694/ ns/ business – corporate- scandals/ t/ enron – whistleblower-tells – crooked – company>.

-<http://NYTimes.com / 2012/ 09/ 12/ business/ whistle – blower – awarded – 104 – million – by – irs – html>.

-<http://The Guardian. com/ business/ 2010/ oct/ 27/ glascosmitkline. whistleblower-awarded- 96m- payout>.